

beszéd- és értelemgyakorlatok keretében szerepel. A tanuló közvetlen környéke telve van temérdek földrajzi elemmel s mindezekre a könyv részletesen felhívja az oktató figyelmét. A negyedik osztálytól kezdve tárgyunk már önálló tantárgy. Itt kiindulópontként mindegyik osztályban hazánk szerepl, mégpedig természeti, szellem-közigazgatási és gazdasági jelenségeivel. Innen jut el azután a tanuló a Föld összes államainak ismeretéhez, természetesen mindenütt hazánkat tartva szem előtt. A könyv befejező részében néhány mintaleckét találunk.

A könyvre tárgyunk oktatásában nagy jövő vár. Őszintén kívánjuk, hogy valósítsa meg a hozzáfűzött reményeket.

Karl János.

Nagyenyedi Album. Szerkesztette Lukinich Imre. Budapest, 1926. 248 lap.
Ara 24 pengő.

Ez a könyv egy szomorú alkalomnak köszöni létrejöttét. A nagyhirű kollégiumnak majdnem összes birtokait kisajátította az új államhatalom, úgy-hogy miriszlói szőlejét nem számítva, a beiratási és tandíjakra van utalva. Az egykor oly gazdag, 1922-ben fennállásának 300. évfordulóját megült intézet tehát anyagi válsággal küzd. Ezen szeretnének segíteni a nagyenyedi vén diákok és e cél szolgálatában adták ki ezt a könyvet, melynek jövedelme elsősorban a szegény diákok segélyezésére fordítatik. Ez az egyik mozzanat, melyet ki kell emelnünk. A másik pedig az, hogy a szép kiállítású, illusztrációkkal ellátott emlékkönyv írói el lévén zárva az erdélyi könyv- és levéltárak használatától, általában új kutatásokat, új eredményeket nem nyújthattak, de mindnyájan azon voltak, hogy minél teljesebb és színesebb képet adjanak az erdélyi kultúráról, illetőleg a nagyenyedi kollégiumnak Erdély közművelődésében elfoglalt szerepéről. Ez a törekvésük a jelzett nehézségek ellenére is jól sikerült, amiért hálás elismerésünk illesse őket egyenként és összesen.

A 13 cikk közül mi feladatunkhoz képest csak azokra terjeszkedhetünk ki, melyek a nagyenyedi iskolával közelebbi vonatkozásban vannak, pedig *Ravasz László* cikke az erdélyi lélekről igazán remekbe készült, másrészt *Imre Sándor* Töredékes gondolatai az erdélyi szellemről, *Szádeczky-Kardoss Lajos* tanulmánya Erdély politikai, *Buday Árpádé* Erdély művészettörténeti jelentőségéről minden rövidségük mellett is nagybecsűek és bővebb méltatást érdemelnének. Sorra véve a többi cikket, általában megállapíthatjuk, hogy jól vannak megírva. Íróik eltalálták azt az előadást, mely a nagyközönséget és szakembereket egyáltalán kielégíti. A jeles szerkesztőnek, *Lukinich Imrének* cikke a Bethlen-fiúk iskoláztatásáról felerészben nem új ugyan, mert a *Századok* 1911-i évfolyamában már megjelent, de köszönettel vesszük a két Bethlen-fiú külföldi iskolázásának pontos rajzát. *Zsinka Ferenc* cikkének érdeme az, hogy Bethlen Gábor híres, 1629 július 13-án kelt címeres levelét, melyben „Erdélyország és a hozzákapcsolt magyarországi részek igehirdetőinek gyermekeit s azok utódait a nemesek sorába emeli“, az eredetiből újra kiadta és facsimiléjét is bemutatja. *Szász Károly* részleteket közöl édesapjának, a nagyhirű püspöknek naplójegyzeteiből, melyek erős szubjektivitásuk ellenére is itt-

ott fényt vetnek az erdélyi iskolára és annak egyes tanáira (pl. Zeyk Miklósról). *Szigethy Lajos* helyes beosztással világos és egyben vonzó képet rajzol az enyedi kollégium külső történetéről. Kár, hogy nem használta fel a teljes ferrásanyagot. Így pl. *Opitz*ről két monografiánk van, melyek alapján eléggé pontosan tudjuk, hogy 1622 május legvégétől vagy június elejétől 1623 július végéig volt Erdélyben, mert 1623 augusztus elején már ismét Sziléziában volt, tehát egy évnél tovább, 14 hónapig tartózkodott Erdélyben. Ezenkívül szeretnénk volna, ha a szerző bővebben ismerteti az intézet tantervi változásait. Itt fölhasználhatta volna *Váró* munkáján kívül (P.-Szathmáryé sok tekintetben elavult!) *Vargha Zoltán*nak A gyulafehérvári főiskola 1657-i szabályzata c. dolgozatát (Bpest, 1907). Cikkének utolsó fejezete („A kollégium belső élete”) szép hangulatkép, de nem egészen talál a jelen mű jellegéhez, mely mégis csak tudományos.

Szönyi Sándor könnyű és hálás feladatra vállalkozott a kollégium tanáraitól szóló cikkével s ezt a feladatot jól meg is oldotta. Ő is a meglevő anyagot használja föl és általában jól, a lényeget kidomborítva ír a nagyenyedi tanárokról. Helyre kell igazítanunk azt az állítását, hogy *Alsted*, *Bisterfeld*, *Piscator* és *Opitz* még *Bethlen Gábor* életében kezdték meg működésüket, ami csak *Opitz*ről áll, az előbbi három, sajnos, már nem találta életben a nagy fejedelmet és 1630 februárban *Katalin* fejedelemasszonyhoz nyujtanak be Tervezetet a főiskola szervezésére. Megemlékezhetett volna a szerző a kiváló theologiai tanárokról, pl. *Bartók*ról, *Kovács Ödön*ről is.

Csűrös István gonddal ismerteti a kollégium jötevőit. Aránylag legtöbb új adatot tartalmaznak *Garda Samunak*: A nagyenyedi deákvilágról és *Szilády Zoltán*nak: Az első magyar múzeum, A Bethlen-kollégium gyűjteményeiről szóló cikkei. Ez utóbbinak legfontosabb megállapítása az, hogy a természettudomány tanítása *Bisterfeld* kezdeményezése óta százados hagyomány volt Enyeden és hogy itt már 1756 körül fizikai kabinet, tehát múzeum volt. Ezzel Nagyenyed mind a Nemzeti Múzeumot, mind a pesti egyetem természettudományi gyűjteményét megelőzte, vagyis hazánk legrégebbi ilyen műzeuma. — *Garda Samu* tömör, de a főbb, jellegzetesebb vonásokat mégis szerencsésen kiemelő képet rajzol a nagyenyedi diákéletéről. Az utolsó cikk *Nagyenyed és a Bethlen-kollégium 1922-ben* címet viseli. Szerzője, *Barabás Endre*, a fényes, bár szenvedésektől éppen nem ment mult után megrajzolja a szomorú jelent. Természetesen csak nagy vonásokban. A mai helyzet beszédes jele az oláh brutalitásnak, mely a hirhedt földbirtoktörvény alapján az intézet legértékesebb birtokait kisajátította és a kártalanítási árt „tőketerlesztés alá nem eső 5 százalék évi kamatozású járadéklevelekkel fizeti“! Ez a szomorú helyzet árnyékot vetett a jubiláris ünnepségre is, de nem törte meg Erdély lelkét. Minden szónok ezt hangoztatta: „Tovább dolgozni, meg nem törni.“ „A Bethlen-múzsza örök élet, örök szabadság.“ „Ha Isten velünk, ki ellenünk?!“

Az olvasó, aki idáig ért el, mély meghatottsággal teszi le ezt a szép, nemcsak sok tudással, hanem meleg szívvel megírt könyvet. Most jut igazán

tudatára annak, hogy mily hatalmas kultúrmissziót teljesített és mily rettenetes csapást jelentene az egész magyarságra, ha a nagyenyedi kollégium kapui bezárulnának. És íme, ott van a könyv függeléke: „Nagyenyedi vendiákok“. Itt van a jövő. Ez a lelkes gárda sohasem engedi meg az intézet püsztulását, mert, amint az agilis Barabás Endre mondja, „a háromszázados terebélyes fa hajszalgyökerei az élő lelkekbe fogóznak“. De reászorulnak ők a magyar társadalom támogatására is és rászorul erre az album is, melynek megvételével mindenki hozzájárul a egyszerű intézet ősi fundamentumának megerősítéséhez. Tegye meg mindenki kötelességét! *Szelényi Ödön.*

Öreg diák visszanéz. Szerkeszti: **Dr. György Lajos.** Kiadják a kolozsvári róm. kath. főgimnázium öreg diákjai. Cluj—Kolozsvár. Minerva Rt. 1926. (Budapesten a Studium könyvkereskedés bizománya.)

A kolozsvári piarista gimnázium 1926 június 13-án ünnepelte meg a piarista-rend kolozsvári működésének 150. évfordulóját. Ebből az alkalomból jelent meg az *Öreg diák visszanéz* c. értékes emlékkönyv. Az emlékkönyvben két történeti áttekintést találunk. Az egyikben az Erdély elszakítása következtében önállósult romániai piarista rendtartomány főnöke, *Patay József* ismerteti a rend alapítójának, Calasanzii Szent Józsefnek életét, rendalapítását, iskoláinak szellemét, tanítási eljárás módját és rendjének elterjedését. *Biró Vencel*, a kolozsvári intézetnek jelenlegi igazgatója közli a másikban a gimnázium századokra visszanyúló történetét és világítja meg belső életét. Az iskolának alapítója Báthory István erdélyi fejedelem, aki az intézetet 1579-ben a jezsuiták vezetésére bízta. Hosszú időn keresztül Kolozsváron volt az erdélyieknek egyetlen kath. középiskolájuk és az állami egyetem megalakulásáig egyetlen kath. egyetemük, vagy mint más néven mondták: akadémiájuk. A jezsuita-rend megszüntetése (1773) után, ezelőtt 150 esztendővel (1776-ban) vette át az iskola vezetését a piarista-rend. Ezzel az iskola történetében új fejezet kezdődik. Első piarista igazgatója az intézetnek a hírneves magyar iskolai drámaíró, Pállya István volt.

Bitay Árpád, az Erdélyi Róm. Kath. Status tanügyi előadója ismerteti tömören az intézetben működött kiválóbb jezsuita és piarista tanárokat, kiemelve pályájuk és munkásságuk jelentőségét. *György Lajos* az intézet kiválóbb tanítványait szedi díszes koszorúba. Sorukat Pázmány Péter nyitja meg. Ez az iskola nevelte az erdélyi egyházak sok kiváló főpapját, a közélet, irodalom és tudomány számos jeles képviselőjét. Felsorolásukra itt nincs terünk, a sok közül csak Apor Pétert, Mikes Kelemt, Jósika Miklóst említjük meg. A nagynevű román tanítványok nevelése is bizonyítéka az iskolából kiáradó kultúrerőnek.

A történeti rész után *Hála-virágok* összefoglaló címen (79—181. l.) találjuk a régi és még most is élő tanítványok visszaemlékezését. A visszaemlékezések sorát B. Apor Péter (*Metamorphosis Transylvaniae* c. munkájából) és B. Jósika Miklós nyitja meg (Emlékiratából).